

- Aseev, V. G. (1976), *Motivation of behavior and personality formation* [Motyvatsija povedenija y formirovanija lyčnosty], Moscow.
- Bozhovich, L. I. and Feldstein, D. I. (1995), *Problems of personality formation: Selected psychological works* [Problemy formirovanija lyčnosty: Yzbrannye psyxolohičeskye trudy], Institute of Practical Psychology, M.; Voronezh.
- Brown, E. D. and Sax, K. L. (2006), "Arts enrichment and preschool emotions for low-income children at risk", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 28, Issue 2, p.337-346.
- Dodonov, B. I. (1977), "A component analysis of the emotional content of interests, dreams and memories of the person" [Komponentnyj analiz èmotsyonal' noho soderžanyja ynteresov, mečtanyj y vospomynanyj čeloveka] *Voprosy psyxolohyy - Questions of psychology*, № 2, p. 145-155.
- Dodonov, B. I. (1977), *Emotion as a value* [Èmotsyja kak tsennost'], Politizdat, Moscow.
- Dyupon, G. (1970), *Emotional development of children* [Rozvytok dytjačoji emotsijnosti], Politizdat, Moscow.
- Fay-Stammach, T., Hawes, D. J., and Meredith, P. (2017), "Child maltreatment and emotion socialization: Associations with executive function in the preschool years", *Child Abuse & Neglect*, Vol. 64, p.1-12.
- Labunskaya, V. A. (2014), "Preschool Children's Coding of Facial Expression of Emotions: Humanistic-psychological Approach", *Social and Behavioral Sciences*, Vol. 146, p. 246-251.
- Leontiev, A. N. (1984), *Psychology of emotions: Texts* [Psyxolohyja èmotsyj: Teksty], Moscow.
- Moore, C. M. and Barth, J. M. (2013), "Individual differences in preschoolers' emotion content memory: The role of emotion knowledge", *Journal of Experimental Child Psychology*, Vol. 115, Issue 3, p. 552-561.
- Nikolskaya, O. S., Baensky, E. R., Libling, M. M. and et. (2008), *Children and adolescents with autism: Psychological Support* [Dety y podrostky s autyzmom: Psyxolohičeskoe soprovoždenye], Terevinf, Moscow.
- Vygotsky, L. S. (1991), *Pedagogical psychology* [Pedahohyčeskaja psyxolohyja], Pedagogika, Moscow.

УДК159.923

Е. Л. Носенко, А. В. Сокур

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
 enosenko2001@mail.ru, anyasokur@gmail.com

ШКАЛА ГЛИБИННОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОБАЧЕННЯ: ОПИС ТА АДАПТАЦІЯ

Анотація. Наведено результати перекладу на українську мову і адаптацію «Шкали глибинної готовності до пробащення» (Heartland Forgiveness Scale, L. Y. Thompson, C. R. Snyder, L. Hoffman et al., 2005). Шкала призначена для оцінювання диспозиційної готовності до пробащення та містить три субшкали: пробащення себе, пробащення іншого та пробащення ситуації. На вибірці 168 осіб було отримано надійні психометричні показники внутрішньої узгодженості, ретестової надійності, конструктивної валідності та дискримінативності інструментарію.

Ключові слова: пробащення, україномовна адаптація, надійність, валідність.

Аннотация. Рассмотрена адаптация «Шкалы глубинной готовности прощать» (Heartland Forgiveness Scale, L. Y. Thompson, C. R. Snyder, L. Hoffman et al., 2005) к украинской этнической реальности. Шкала измеряет диспозиционную готовность

прощати, то єсть общую склонность быть прощающим. В методике представлено три субшкалы: прощение себя, прощение другого и прощение ситуации. Адаптация методики проводилась в соответствии со стандартной процедурой, принятой для зарубежных психодиагностических методов: выполнен перевод англоязычной версии методики на украинский язык, проведена проверка внутренней согласованности, ретестовой надежности, конструктивной валидности и дискриминативности. Получены надежные психометрические показатели.

Ключевые слова: прощение, адаптация на украинский язык, надежность, валидность.

Постановка проблеми. В останні кілька десятиріч значно зросла кількість досліджень, присвячених концептуалізації феномену «пробачення», багатофункціональність якого призвела до появи засобів вимірювання феномену. Частина з них орієнтована на оцінювання недиспозиційного пробачення. Розроблено опитувальники для оцінювання пробачення іншої людини за конкретні проступки (McCullough et al., 1998; Subkoviak et al., 1995), пробачення конкретної людини за одну чи більше протиправні дії (Hargrave & Sells, 1997). Запропоновано засоби оцінки сприйняття пробачення в сім'ї (Pollard, Anderson, Anderson, & Jennings, 1998). Створено опитувальники для дослідження диспозиційного пробачення (Berry, Worthington, Parrott, O'Connor, & Wade, 2001; Hebl & Enright, 1993; Tangney, Fee, Reinsmith, Boone, & Lee, 1999). Дослідження показали, що рівень пробачення як особистісної диспозиції пов'язаний з психічним здоров'ям та благополуччям індивіда. Проте з'ясувалося, що пробачення конкретного проступку не має значущого зв'язку з цими показниками (McCullough & Witvliet, 2002). Таким чином, вимірювання диспозиційного пробачення було особливо корисним для вивчення психологічних корелятив пробачення (Thompson, Snyder, Hoffman et al., 2005).

Більшість засобів для дослідження диспозиційної готовності до пробачення орієнтована на вимірювання тенденції особистості пробачати *інших* людей. На момент появи «Шкали глибинної готовності до пробачення» існувало лише дві методики, за допомогою яких оцінювали пробачення *себе*. При цьому було встановлено, що пробачення себе є більш значно пов'язаним з такими аспектами прояву рівня психічного здоров'я, як депресія, тривожність та гнів, ніж пробачення іншого (Mauger et al., 1992). R. Enright та Група дослідження людського розвитку (Enright, R. D., & The Human Development Study Group, 1996) підкреслили важливість визначення різноманітних аспектів прояву пробачення, зокрема пробачення інших, отримання пробачення від інших та пробачення себе в терапевтичному контексті. Ці різновиди пробачення називали тріадою пробачення.

«Шкала глибинної готовності до пробачення» орієнтована на процес надання пробачення, при чому пробачення концептуалізується як багатовимірний конструкт, що включає пробачення себе, іншого та ситуації, яка знаходиться поза контролем індивіда (наприклад, прийняття хвороби чи природної катастрофи). Автори цієї шкали вперше забезпечили вимірювання з її допомогою ситуаційно-орієнтованого, так би мовити, пробачення.

У вітчизняних дослідженнях феномен пробачення майже не вивчався. У зв'язку з цим відсутній відповідний методичний інструментарій, який би дозволяв вимірювати рівень особистісної готовності до пробачення. Отже, вибір для адаптації «Шкали глибинної готовності до пробачення» (Heartland Forgiveness Scale) авторів Л. Томпсон, Ч. Снайдера, Л. Хоффман зумовлений тим, що опитувальник передбачає можливість оцінки так званої диспозиційної готовності до пробачення.

Відсутність у вітчизняній психодіагностиці спеціальних засобів оцінювання готовності людини до пробачення визначає наукову значущість адаптації та валідизації для україномовної вибірки даної методики.

Отже, **метою даної статті** є адаптація до української культури та валідизація «Шкали глибинної готовності до пробачення» (Heartland Forgiveness Scale, L. Y. Thompson, C. R. Snyder & L. Hoffman et al., 2005).

Виклад основного матеріалу дослідження. У тлумачному словнику з англійської мови слово «heartland» розглядається як *«центральна частина країни чи галузі», «частина регіону, що вважається важливою для життєздатності та виживання регіону у цілому»*. Зважаючи на це, для перекладу даного терміну ми обрали поняття «глибинність», як таке, що найбільш повно та адекватно відбиває сутність слова «heartland» у контексті дослідження феномену готовності до пробачення.

Шкала базується на моделі, у якій пробачення розглядається у рамках сприйнятої об'єктом провини (протиправного вчинку), коли реакції особистості на порушника, протиправний вчинок і його наслідки трансформуються із негативних у нейтральні чи позитивні. Джерелом провини та, відповідно, об'єктом пробачення може виступати як сама людина, чи інші люди, так і ситуації, обставини, що не піддаються контролю (такі, наприклад, як хвороба, непередбачувані обставини чи стихійне лихо) (Thompson, Snyder & Hoffman et al., 2005). У такому контексті готовність до пробачення співвідноситься із думками, що мають негативну валентність, а також з відповідними емоціями та поведінкою, які особистість виявляє по відношенню до джерела провини. Таким чином, у процес пробачення включаються пізнавальні, афективні та поведінкові компоненти, котрі впливають на людину, коли вона згадує з тієї чи іншої причини неприємну для неї подію. Той, хто пробачає, звільняється від цих негативних факторів чи мінімізує їх вплив (Burlachuk, 2007).

З точки зору авторів опитувальника, процес пробачення трансформує саме *реакції* людини на порушника, дію, що сприймається як несправедлива, протиправна чи образлива, та негативні наслідки такої дії. Концепція реакції передбачає наявність двох компонентів: валентності та сили реакції. Валентність стосується того, чи є думки, почуття та поведінка негативними, нейтральними чи позитивними. Сила, у свою чергу, відповідає інтенсивності та «інтрузивності», так би мовити, думок, почуттів чи поведінки, що можуть варіюватись у залежності від сприйнятої шкоди.

Таким чином, людина, що пробачає, може трансформувати свої негативні реакції двома способами: змінивши валентність із негативної на нейтральну чи позитивну, або змінивши як валентність, так і силу реакцій.

Для того щоб пробачити, валентність реакцій особистості має змінитися принаймні на нейтральну. Деякі автори зазначають у цьому зв'язку, що з метою пробачити людина має розвинути в собі спроможність співпереживання та прояву емпатії до порушника. Проте у моделі пробачення, на якій базується «Шкала глибинної готовності до пробачення», яку ми розглядаємо, розвивати позитивні реакції не є необхідним. Для пробачення достатньо виявити нейтральні реакції (Thompson, Snyder & Hoffman et al., 2005).

Крім того, як стверджують автори опитувальника, для того щоб пробачити, людині не обов'язково змінювати силу своїх реакцій. Однак ослаблення реакції може сприяти пробаченню, оскільки воно знижує інтрузивність чи інтенсивність негативних думок чи почуттів, пов'язаних зі сприйнятою провиною. Таким чином, ослаблення реакцій має місце, коли люди стверджують, що «час» допоміг їм пробачити.

Включення «фактору ситуацій» як джерела стресу та потенційного об'єкта пробачення є унікальним для цієї концептуалізації пробачення і для «Шкали глибинної готовності до пробачення». Йдеться про ситуації, що порушують позитивні припущення людини відносно власного життя і призводять до негативних реакцій на такі події чи явища. Наприклад, катастрофічна хвороба може порушити припущення людини про власну невразливість чи осмисленість (наприклад, «я здоровий» і «погані речі не трапляються з хорошими людьми без причини») і призвести до негативних думок, почуттів чи поведінки стосовно хвороби та пов'язаних із нею ускладнень (наприклад, почуття гніву чи розпачу, думок типу «це може зруйнувати моє життя; я не заслуговую на таке»).

«Шкала глибинної готовності до пробачення» була розроблена у 1998 році, а сучасна її версія була завершена у 1999 році. У 2003 році шкала була опублікована у розділі монографії (Thompson & Snyder, 2003), в якому автори опитувальника описали подібність та розбіжності між сімома самооцінними методами вимірювання готовності до надання пробачення та підходами до концептуалізації пробачення. Хоча всі ці методи передбачали оцінювання схильності людини пробачати, між ними та між концептуалізаціями пробачення існували суттєві відмінності. «Шкала глибинної готовності до пробачення» прикладалась. У 2005 році Л. Томпсон зі співавторами опублікували статтю у *Journal of Personality* (Thompson, Snyder, Hoffman et al., 2005), у якій наводилася серія із шести досліджень, що стосувалися перевірки психометричних властивостей опитувальника, а також містилися психометричні дані.

У вітчизняних джерелах даний опитувальник згадується, наскільки нам відомо, лише у третьому виданні Словника-довідника з психодіагностики Л. Ф. Бурлачука (Burlachuk, 2007).

«Шкала глибинної готовності до пробачення» складається із 18 тверджень, які досліджуваний має оцінити балами від 1 до 7. Твердження утворюють три субшкали із 6 питань кожна і передбачають оцінювання готовності пробачати себе, інших та обставини. Половина тверджень кожної із субшкал є позитивними (оцінюють готовність пробачати), половина – негативними (оцінюють неготовність пробачати).

Позитивні твердження сформульовані у такий спосіб: «Я вчуся на власних помилках», «З часом я починаю розуміти інших людей з приводу зроблених ними помилок», «Хоча деякі люди і зробили мені боляче в минулому, я знайшов у собі сили побачити в них позитивне». Зразками формулювання негативних тверджень є такі сентенції: «Я постійно докоряю собі за все те негативне, що відчував (-ла), думав (-ла), говорив (-ла), або робив (-ла)», «Я на протязі тривалого часу докоряю людині, яка зробила щось, що я вважаю неправильним», «Мені важко прийняти негативні обставини, у яких ніхто не винен».

Бланк методики являє собою список тверджень, стосовно яких досліджуваному необхідно висловити міру своєї згоди або незгоди, поставивши відмітку на шкалі, що містить 7 пунктів від 1 (майже завжди це не про мене) до 7 (майже завжди це про мене). Повний текст опитувальника і стандартна інструкція наведені у додатку 1. Обробка результатів зводиться до підрахунку набраних балів і переведу балів у низхідну шкалу в тих випадках, коли пункт має зворотній зв'язок із базовою характеристикою пробачення.

Психометричні властивості англomовного оригіналу «Шкали глибинної готовності до пробачення»:

Надійність за внутрішньою узгодженістю (коефіцієнт альфа Кронбаха) шкали в цілому коливається від 0,86 до 0,87 для шкали у цілому та від 0,72 до 0,82 – для субшкал (три вибірки студентів та не студентів кількістю осіб $N=1111$, $N=504$ та $N=123$). *Ретестова надійність* становить 0,83 для шкали у цілому та від 0,72 до 0,77 – для субшкал (з інтервалом у 3 тижні); 0,78 для шкали у цілому та від 0,68 до 0,69 – для субшкал (з інтервалом у 9 місяців).

При дослідженні *валідності* шкали було виявлено наявність позитивної кореляції шкали у цілому з іншими методиками диспозиційної готовності пробачати (Forgiveness of Self and Forgiveness of Others scales, Mauger et al., 1992; Multidimensional Forgiveness Inventory, Tangney et al., 1999). Крім того, показник пробачення додатно корелює з когнітивною гнучкістю (the Cognitive Flexibility Scale; Martin & Rubin, 1995), зі схильністю до переживання позитивної афективності (the Positive Affect scale of the Positive and Negative Affect Schedule; Watson, Clark, & Tellegen, 1988) та відволіканням (the Distraction scale of the Response Styles Questionnaire; Nolen-Hoeksema & Morrow, 1991) і від'ємно корелює з негативним афектом (the Negative Affect scale of the Positive and Negative Affect Schedule; Watson, Clark, & Tellegen, 1988). Є дані відносно від'ємної кореляції готовності до пробачення з румінацією (the Rumination scale of the Response Styles Questionnaire; Nolen-Hoeksema & Morrow, 1991), мстивістю (the Vengeance

Scale; Stuckless & Goranson, 1992) та ворожістю (the Hostile Automatic Thoughts Scale; Snyder, Crowson, Houston, Kurylo, & Poirier, 1997). Високий рівень готовності до пробачення прогнозує чотири компоненти психологічного здоров'я: низький рівень гніву (The Trait Anger Scale; Spielberger, Jacobs, Russell, & Crane, 1983), тривоги (The State-Trait Anxiety Inventory; Spielberger, Gorsuch, & Lushene, 1970) та депресії (The Center for Epidemiologic Studies Depression Scale; Radloff, 1977), а також високий рівень задоволеності життям (The Satisfaction with Life Scale; Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985).

Процедура адаптації та валідизації опитувальника «Шкала глибинної готовності до пробачення» на українській вибірці досліджуваних.

Первинну адаптацію та валідизацію опитувальника було проведено на вибірці 168 досліджуваних (83 чоловіків та 85 жінок) віком від 21 до 35 років, представників різних професій.

На початковому етапі адаптації була виконана процедура перекладу опитувальника з англійської мови на українську із залученням трьох психологів, які вільно володіли англійською мовою, та експерта-перекладача. За їх участю був узгоджений єдиний варіант перекладу. Була застосована процедура симетричного перекладу (Campbell, 1980), який дозволив зберегти як зміст, так і забезпечити звичну для українських користувачів культурну конотацію. З метою перевірки адекватності перекладу змісту пунктів методики, як це передбачено вимогами до адаптації психодіагностичних засобів, здійснено також і зворотний переклад.

У процесі адаптації україномовної версії опитувальника «Шкала глибинної готовності до пробачення» авторів Л. Томпсон, Ч. Снайдера та Л. Хоффман була забезпечена перевірка таких основних психометричних показників адекватності перекладу опитувальника, як: *внутрішня узгодженість, ретестова надійність, конструктна валідність та дискримінативність*.

Для оцінки показників *внутрішньої узгодженості* пунктів методики був використаний α -коефіцієнт Кронбаха. Відповідні дані наведено у таблиці 1. Значення α -коефіцієнта повної шкали, отриманого для україномовної версії перекладу, відповідає вимогам надійності, що пред'являються до методик у психометриці, і дорівнює 0,716. Згідно з А. Г. Шмельовим (Shmelev, 2013), інтервал рекомендованих значень α -коефіцієнта Кронбаха для особистісних тест-опитувальників становить 0,7–0,8.

Таблиця 1

Величини показників внутрішньої узгодженості пунктів україномовної версії Шкали глибинної готовності до пробачення (α -коефіцієнт Кронбаха)

Показник	Коефіцієнт α Кронбаха
Повний текст шкали	0,716
Субшкала пробачення себе	0,473
Субшкала пробачення іншого	0,612
Субшкала пробачення ситуації	0,555

Усі показники коефіцієнта α -Кронбаха можна вважати допустимими з точки зору вимог до психодіагностичного інструментарію. Як зауважують Л. Ф. Бурлачук та Д. К. Корольов, аналізуючи результати проведеної ними адаптації методики «Локатор великої п'ятірки» (Burlachuk, 2000), коефіцієнти за субшкалами, подібні отриманим нами, є мінімально достатніми у зв'язку з невеликою кількістю завдань, що входять у кожен субшкалу. Якщо б кількість пунктів для кожного окремого фактору дорівнювала 20, як підкреслюють автори, то при тій самій щільності зв'язків між пунктами завдань цей показник міг би дорівнювати 0,74.

Обчислені показники кореляційних зв'язків між пунктами субшкали перекладеної нами методики і дані оригінальної англomовної методики, отримані на вибірках $N=1111$, $N=504$ та $N=123$ (Thompson, Snyder, Hoffman et al., 2005), наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Величини коефіцієнтів кореляції r -Пірсона між субшкалами для оригінальної та україномовної версій «Шкали глибинної готовності до пробачення»

Кількісні характеристики вибірок досліджуваних	Величини коефіцієнтів лінійної кореляції r -Пірсона між субшкалами для оригінальної та україномовної версії «Шкали глибинної готовності до пробачення»		
	Субшкали «Пробачення себе» та «Пробачення іншого»	Субшкали «Пробачення себе» та «Пробачення ситуації»	Субшкали «Пробачення іншого» та «Пробачення ситуації»
Дослідження 1 на англomовній вибірці ($N=1111$)	0,31***	0,60***	0,45***
Дослідження 2 на англomовній вибірці ($N=504$)	0,32***	0,60***	0,49***
Дослідження 3 ($N=123$) на англomовній вибірці	0,35***	0,55***	0,51***
Дослідження на українській вибірці ($N=168$)	0,23**	0,44***	0,32***

Примітка. ** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,01$;

*** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,001$

Як видно з таблиці 2, україномовна версія опитувальника має статистично значущі кореляційні зв'язки між субшкалами на рівнях, що співвідносяться з оригінальною версією шкали.

Для перевірки тест-ретестової надійності перекладу опитувальника було проведено повторне тестування на вибірці із 61 досліджуваного з інтервалом 4 тижні. Дані кореляцій наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Величини коефіцієнтів кореляції r-Пірсона при перевірці ретестової надійності україномовної версії «Шкали глибинної готовності до пробачення»

Показник	Коефіцієнт кореляції (r)	Рівень значущості (p)
Шкала у цілому	0,5349	0,001
Субшкала пробачення себе	0,5847	0,001
Субшкала пробачення іншого	0,4941	0,001
Субшкала пробачення ситуації	0,2674	0,05

Отримані дані, достовірні на рівнях значущості $p \leq 0,001$ та $p \leq 0,05$, свідчать про те, що україномовна версія методики має високий рівень ретестової надійності.

Оскільки з літератури нам не вдалося знайти дані щодо інших надійних україномовних методик подібного спрямування, які б призначалися для вимірювання готовності до пробачення, для перевірки конструктивної валідності переведеної нами версії методики ми провели дослідження кореляційних взаємозв'язків між показниками готовності до пробачення та ознаками позитивної та негативної ефективності і задоволеності життям. Останні вимірювалися за допомогою «Шкали PANAS» (Д. Уотсон, Л. Е. Кларк, Л. Теллеген), модифікованої Є. М. Осіним (ШПАНА) (Osyp, 2012), та «Шкалою задоволеності життям» (SWLS) Е. Дінера, адаптованої Д. О. Леонт'євим та Є. Осіним (Osyp & Leont'ev, 2008). Очікувалося, що глибинна готовність до пробачення має додатно корелювати з позитивним афектом, оскільки ця готовність сприяє трансформації негативних думок і почуттів, зокрема пов'язаних зі сприйнятою провиною, у нейтральні чи позитивні, а також із задоволеністю життям. І навпаки, очікувалося, що глибинна схильність до пробачення матиме від'ємний кореляційний зв'язок із негативним афектом. Вибір даних показників був зумовлений ще й тим, що авторами оригінальної шкали HFS теж була застосована для перевірки конвергентної валідності опитувальника шкала PANAS, а для перевірки наявності взаємозв'язку між пробаченням та психологічним благополуччям – методика задоволеності життям.

Дослідження, проведене задля перевірки психометричних властивостей оригіналу опитувальника, показало, що для повної шкали та усіх субшкал були отримані додатні кореляційні зв'язки з позитивним афектом та задоволеністю життям, а також від'ємні зв'язки з негативним афектом. Усі показники виявилися значущими на рівні $p \leq 0,001$.

Дані конструктивної валідності україномовного опитувальника, наведені у таблиці 4, підтверджують результати, отримані авторами оригінальної версії опитувальника. Вони свідчать про те, що існує додатний кореляційний зв'язок між показниками шкали у цілому та усіх субшкал методики з позитивним афектом (для субшкали пробачення іншого наявна тенденція до кореляційного взаємозв'язку), а також шкали у цілому, субшкал пробачення себе та пробачення ситуації з рівнем задоволеності життям. Отримано

від'ємний кореляційний зв'язок показника за шкалою у цілому та усіх субшкал з негативним афектом на значущому рівні.

Таблиця 4

**Коефіцієнти лінійної кореляції r-Пірсона, отримані в процесі адаптації
«Шкали глибинної готовності до пробачення»**

Показники	Позитивний афект	Негативний афект	Задоволеність життям
За шкалою у цілому	0,3153***	-0,3728***	0,3113***
За субшкалою «Пробачення себе»	0,3497***	-0,4096***	0,4318***
За субшкалою «Пробачення іншого»	0,1396	-0,1836*	0,0787
За субшкалою «Пробачення ситуації»	0,2257**	-0,2508**	0,2034**

Примітка. * - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,05$

** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,01$

*** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,001$

Окрім того, було перевірено характер зв'язку готовності до пробачення з психологічним та соціальним благополуччям як результуючими наслідками пробачення. Для цього ми обрали наступні психодіагностичні засоби: «Шкалу психологічного благополуччя» К. Ріфф, адаптовану М. Лепешинським (Lepeshynskyy, 2007), та «Шкалу соціального благополуччя» К. Кіза в адаптації А. Четверик-Бурчак (Chetveryk-Burchak, 2014). Отримані дані наведені у таблиці 5.

Таблиця 5

Коефіцієнти лінійної кореляції r-Пірсона між показниками за «Шкалою глибинної готовності до пробачення» і шкалами психологічного і соціального благополуччя

Показник	Психологічне благополуччя	Соціальне благополуччя
За шкалою глибинної готовності до пробачення у цілому	0,5610***	0,4866***
За субшкалою «Пробачення себе»	0,5533***	0,4329***
За субшкалою «Пробачення іншого»	0,2392**	0,3323***
За субшкалою «Пробачення ситуації»	0,4778***	0,3253***

Примітка. ** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,01$

*** - статистично значущий результат на рівні $p \leq 0,001$

Автори оригіналу методики передбачали, що пробачення може виступати предиктором психологічного благополуччя людини. Ми перевірили наявність подібного зв'язку готовності до пробачення з благополуччям особистості із застосуванням іншого методичного інструментарію та отримали результати, що підтверджують зв'язок готовності до пробачення як з психологічним, так і з соціальним благополуччям, що є свідченням конструктивної валідності опитувальника.

Дискримінативність пунктів опитувальника була перевірена за допомогою коефіцієнта δ Фергюсона. Коефіцієнт δ Фергюсона для «Шкали глибинної готовності до пробачення» дорівнює 0,9751, що свідчить про

існування дискримінативності адаптованого варіанту шкали. Окремо був здійснений підрахунок дискримінативності для кожної із субшкал опитувальника. Отримані коефіцієнти δ Фергюсона (пробачення себе – 0,9598, пробачення іншого – 0,9595, пробачення ситуації – 0,9629) вказують на високу дискримінативність кожної з субшкал.

Висновки. У процесі адаптації опитувальника Л. Томпсон, Ч. Снайдера, Л. Хоффман (Heartland Forgiveness Scale) для визначення глибинної готовності пробачати було здійснено такі заходи: а) проведено переклад опитувальника з англійської мови на українську та зроблено його експертну оцінку; б) перевірено адекватність перекладу за допомогою зворотного перекладу; в) підібрано психодіагностичний інструментарій для проведення процедури адаптації та валідизації опитувальника; г) емпірично перевірено психометричні показники адаптованої методики.

Проведене емпіричне дослідження дозволяє констатувати відповідність адаптованого варіанта опитувальника «Шкала глибинної готовності до пробачення» вимогам, встановленим у психометриці. Із застосуванням існуючих процедур апробації та адаптації психодіагностичних засобів встановлено надійні показники конструктивної валідності україномовної версії шкали та її відповідності оригіналу. Опитувальник потребує подальшого опрацювання у напрямку здійснення процедури стандартизації, зокрема встановлення нормативних показників для представників різної статі та вікових груп.

Бланк опитувальника «Шкала глибинної готовності до пробачення»

Інструкція: Упродовж життя людини можуть відбуватися негативні події, спричинені як власними діями, так і діями інших людей або обставинами, що знаходяться поза межами її контролю. На протязі певного часу після цих подій у людини можуть виникати негативні думки або відчуття по відношенню до себе, до інших або до ситуацій, у які вона потрапляла. Подумайте про те, як Ви зазвичай реагуєте на такі негативні події. Поруч із наведеними твердженнями поставте цифру (від 1 до 7), яка найкраще характеризує вашу типову реакцію на той чи інший вид описаної негативної ситуації. Правильних чи неправильних відповідей немає. Будь ласка, будьте щирими у Ваших відповідях.

1. Хоча спочатку я відчуваюся погано, коли щось не виходить, але з часом я заспокоююся.	
2. Я невдоволений (-а) собою з приводу негативних вчинків, що я скоїв (-ла).	
3. Я вчуся на власних помилках.	
4. Мені доволі складно зберігати позитивне ставлення до себе, якщо я роблю помилки.	
5. З часом я усвідомлюю помилки, які зробив (-ла).	
6. Я постійно докоряю собі за все те негативне, що відчував (-ла), думав (-ла), говорив (-ла), або робив (-ла).	
7. Я на протязі тривалого часу докоряю людині, яка зробила щось, що я вважаю неправильним.	

8. З часом я починаю розуміти інших людей з приводу зроблених ними помилок.	
9. Я протягом тривалого часу зберігаю неприязнь до людей, які зробили мені боляче.	
10. Хоча деякі люди і зробили мені боляче в минулому, я знайшов у собі сили побачити в них позитивне.	
11. У разі негативного ставлення до мене інших людей, я тривалий час погано про них думаю.	
12. Коли мене розчаровують, я можу з часом не звертати на це уваги.	
13. Коли щось не виходить з причин, які неможливо контролювати, я постійно переймаюся цим.	
14. З часом я починаю усвідомлювати несприятливі обставини, які трапляються у моєму житті.	
15. Якщо мене розчаровують неконтрольовані життєві обставини, я на протязі тривалого часу зберігаю негативне ставлення до них.	
16. Кінець кінцем, я примиряюсь з несприятливими ситуаціями у моєму житті.	
17. Мені важко прийняти негативні обставини, у яких ніхто не винен.	
18. Кінець кінцем, я позбавляюсь негативних думок відносно несприятливих обставин, на які ніхто не може вплинути.	

Підрахунок балів. Шкала містить зворотні твердження: 2, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 15 та 17. Для підрахунку показників підсумовуються бали за пунктами: субшкала пробачення себе: 1-6; субшкала пробачення іншого: 7-12; субшкала пробачення ситуації: 13-18; повна шкала (інтегральний показник): 1-18.

Бібліографічні посилання

- Burlachuk, L. F. (2007), "Psychodiagnostics thesaurus. 3-rd ed." ["Slovar'-spravochnik po psykodyahnostyke. 3-e yzd."]. SPb.: Pyter.
- Burlachuk, L. F. (2000), "Adaptation of the Big Five locator" ["Adaptatsyya oprosnika dlya dyahnostyky pyaty faktorov lychnosti"]. *Voprosi psykholohyy - Psychological Issues*, No 1, p. 126–134.
- Campbell, D. (1980), "Models of experiments in social psychology and in the applied research" ["Modely eksperimentov v sotsyal'noy psykholohyy u prykladnykh yssledovanyakh"]. M.: Prohress.
- Lepeshynskyy, N. (2007), "Adaptation of The C. Ryff's Scales of Psychological Well-Being" ["Adaptatsyya oprosnika «Shkaly psykholohycheskoho blahopoluchyya» K. Ryff"]. *Psykholohycheskyy zhurnal - Psychological Journal*, №3, p. 24-37.
- Osyn, E. N. (2012), "The assessment of positive and negative emotions: the Russian language version of PANAS" ["Yzmerenye pozytyvnykh y nehatyvnykh emotsyy: razrabotka russkoyazychnoho analoha metody PANAS"]. *Psykholohyya. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomyky - Psychology. The Journal of Economics Higher school*, Vol. 9, №4, p. 91-110.
- Osyn, E. N. and Leont'ev, D. A. (2008), "Approbation of the Russian language versions of two scales for the subjective well-being express-diagnostics" ["Aprobatsyya russkoyazychnykh versyy dvukh shkal ekspress-otsenky sub"ektyvnogo blahopoluchyya"]. *Materyaly III Vserossyyskoho sotsyolohycheskoho konhressa – Proceeding of III All-Russia sociological congress*. M: Institute of Sociology RAS; Russian Society of Sociologists.
- Chetveryk-Burchak, A. H. (2014), "Description and adaptation of C. Keyes's "Social Well-Being Scale" ["Opys ta adaptatsiya opytuval'nyka «Shkala sotsial'noho blahopoluchchya» K. Kiza"]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu. Seriya "Psykholohiya" – Kharkiv National University Bulletin. Series: Psychology*, №1099, p. 28- 33.
- Shmelev, A. H. (2013), "Practical testology. Testing in education, applied psychology and personnel management" ["Praktycheskaya testolohyya. Testyrovanye v obrazovanyy, prykladnoy psykholohyy u upravlenyy personalom"]. M.: ООО «YPTs «Maska»».

- Berry, J. W., Worthington, E. L. Jr., Parrott, L., III, O'Connor, L. E., and Wade, N. G. (2001), "Dispositional forgiveness: Development and construct validity of the Transgression Narrative Test of Forgiveness (TNTF)", *Personality and Social Psychology Bulletin*, p. 1277–1290.
- Enright, R. D., The Human Development Study Group (1996), "Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self-forgiveness", *Counseling and Values*, p. 107–126.
- Hargrave, T. D. and Sells, J. N. (1997), "The development of a forgiveness scale", *Journal of Marital and Family Therapy*, p. 41–63.
- Hebl, J. H. and Enright, R. D. (1993), "Forgiveness as a psychotherapeutic goal with elderly females", *Psychotherapy*, p. 658–667.
- Mauger, P. A., Perry, J. E., Freeman, T., Grove, D. C., McBride, A. G. and McKinney, K. E. (1992), "The measurement of forgiveness: Preliminary research", *Journal of Psychology and Christianity*, p. 170–180.
- McCullough, M. E., and Witvliet, V. O. (2002), "The psychology of forgiveness", in Snyder, C. R., Lopez, S. J. (Eds.), *Handbook of Positive Psychology*, London: Oxford University Press, p. 446–458.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Jr., Brown, S. W. and Hight, T. L. (1998), "Interpersonal forgiving in close relationships II: Theoretical elaboration and measurement", *Journal of Personality and Social Psychology*, p. 1586–1603.
- Pollard, M. W., Anderson, R. A., Anderson, W. T. and Jennings, G. (1998), "The development of a family forgiveness scale", *Journal of Family Therapy*, p. 95–109.
- Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C. R., Gassin, E. A., Freedman, S. and Olson, L. M., et al. (1995), "Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood". *Journal of Adolescence*, p. 641–655.
- Tangney, J., Fee, R., Reinsmith, C., Boone, A. L. and Lee, N. (1999, August), "Assessing individual differences in the propensity to forgive". *Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association*, Boston.
- Thompson, L. Y. and Snyder, C. R. (2003), "Measuring forgiveness", in Lopez, S. J., Snyder, C. R. (Eds.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures*, Washington, DC, US: American Psychological Association, p. 301–312.
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., Heinze, L., Neufeld, J. E., Shorey, H. S., Roberts, J. C. and Roberts, D. E. (2005), "Dispositional forgiveness of self, others, and situations", *Journal of Personality*, p. 313–359.

УДК159.9

Л. Одишария*, О. А. Байер**

* Асоціація клінічних психологів і психотерапевтів Грузії (Тбілісі),

** Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна)

bayer.oxana@gmail.com

ДВА ПЛАНА РАБОТЫ ПСИХИКИ. ПЛАН ИМПУЛЬСИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ И УРОВЕНЬ ОБЪЕКТИВАЦИЙ

Анотація. Стаття є продовженням циклу публікацій, що розкривають сучасні погляди на загальнопсихологічну теорію настанови (перша стаття з трилогії надрукована у попередньому випуску журналу). Імпульсивна динамічна поведінка, що характеризується з алученістю суб'єкта в процес та наявністю механізованих

E. Nosenko, A. Sokur

Heartland Forgiveness Scale: description and adaptation

Background. During last decades many self-report measures have been developed to assess forgiveness. But there are no similar scales to examine the phenomenon in Ukrainian culture. Though the Heartland Forgiveness Scale has been thoroughly tested by its designers for various aspects of its validity, it still undergoes testing in the course of adaptation to different cultures.

Objectives. The aim of the present study was to translate the Heartland Forgiveness Scale (L. Y. Thompson, C. R. Snyder, L. Hoffman, 2005) into the Ukrainian language and test its validity on the representatives of this culture.

Method. To assess the adequacy of the translated version of the scale we have used the Positive and Negative Affect Schedule (Watson, Clark, & Tellegen, 1988, modified by E. Osin), the Satisfaction with Life Scale (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985, adapted by D. Leontiev, E. Osin), The Psychological Well-Being Scales (Ryff, 1989, adapted by M. Lepeshinskiy) and The Social Well-Being Scale (Keyes, 1998, adapted by A. Chetveryk-Burchak).

The **sample** included 168 subjects (83 males and 85 females), aged from 21 to 35.

Results. Acceptable levels of internal consistency the Cronbach's $\alpha=0,716$ and test-retest reliability after 4 weeks $r(61)=0,5349$ were obtained for the whole scale and its subscales. Ferguson's coefficient δ was also found to be high for the whole scale and subscales.

Conclusion. The Ukrainian version of The Heartland Forgiveness Scale has demonstrated good psychometric properties and can be used for research purposes.

Keywords: Heartland Forgiveness Scale, adaptation to the Ukrainian language, reliability, validity.